

Wincenty Urban

Ks. Marcin Pełka - śląski kanonista (1757-1828)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 14/1-2, 325-329

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Marcin Pełka — śląski kanonista
(1757—1828)

O ks. Marcynie Pełce nie jest całkowicie głucho w piśmiennictwie naukowym. Poświęcono mu już nieco miejsca, zwłaszcza w opracowaniach dziejów Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Uczynił to już Feliks Haase¹, Herman Hoffmann², Erich Kleineidam³, a przede wszystkim ks. Aleksy Petrani⁴.

W niniejszym artykule pragnę dorzucić o ks. Pałce pewne wiadomości w oparciu o jego „curriculum vitae”, jakie skreślił w 1814 roku z racji otrzymanej nominacji na kanonika kapituły katedralnej we Wrocławiu⁵.

Ks. Marcin Pełka dał się poznać w Archidiecezji Wrocławskiej jako profesor uniwersytetu, kanonista i pisarz. Podręcznik prawa kanonicznego, napisany przez niego, był używany nie tylko w Seminarium Wrocławskim, ale i w niektórych Seminariach Królestwa Polskiego⁶. Określano ks. Pełkę jako umiarkowanego józefinistę⁷. Według jego podręcznika uczył prawa w Alumnacie we Wrocławiu od 1790 roku jako regens ks. Szymon Sobiech (1749—1832), kapłan zasłużony i oddany duchownej młodzieży. Z podręcznika ks. Pełki korzystano przy nauce prawa w Seminarium Duchownym w Kielcach w roku szkolnym 1823—24, 1830—31, 1844—45. Świadczy o tym zachowany w Archiwum Seminarium Duchownego w Lublinie zeszyt, mający 230 stron, zawierający wykłady seminaryjne, zaopatrzone tytułem: *Collectio Varia-*

---

¹ Haase Feliks, *Festschrift zur Hundertjahrfeier der Universität Breslau. Die schriftstellerische Tätigkeit der Breslauer theologischen Fakultäten von 1811 bis 1911*, Breslau 1911 s. 86—87.

² Hoffmann Herman, *Die Geschichte des Breslauer Alumnats. Ein Beitrag zur Geschichte der Priesterbildung in Schlesien*, Breslau 1935 s. 119.

³ Kleineidam Erich, *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811—1945*, Köln 1961 s. 145.

⁴ Petrani Aleksy, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961 s. 264—265.

⁵ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, Sygn. III a 12, s. 474—478 (*Liber receptionum penes Ecclesiam cathedralem Wratislaviensem incipit. Anno 1775*).

⁶ Petrani, *Nauka prawa*, s. 6.

⁷ Petrani, *Nauka prawa*, s. 320.

rum *Materiarum ex Jure Canonico auctore Pełka, Hermeneutica Sacra ac Rubro tam Breviarii quam Missalis descriptarum per Josephum Kwiatkowski Alumnum Seminarii Dioecesanii Kielcensis, 1815 anno*⁸. Również i w Seminarium Duchownym we Włocławku w 1810 roku wykładano prawo kanoniczne z podręcznika wrocławskiego profesora, ks. Pełki.

Nasz kanonista urodził się 4 listopada 1757 roku w Brożcu koło Prudnika na Opolszczyźnie. W swoim życiorysie, który składa się z 9 punktów, ks. Pełka podał następujące „*Nativitatis adiuncta*”: *Natum me esse Brozecii in Superioris Silesiae Circulo Neapolitano anno 1757. quarta Novembris parentibus Georgio Pełka et Marianna liberi prae-dioli rustici possessoribus, ac patre eo tempore actuali sculteto seu iudice pagi*⁹.

Szkolę elementarną ukończył na miejscu, w rodzinnej wiosce Brożcu. Widocznie nie bardzo władał wtedy językiem niemieckim, skoro udał się do Kazimierza dla powiększenia swych wiadomości, a zwłaszcza języka niemieckiego (*praepriis discendi germanici idiomatis*). Poparciem darzył go proboszcz miejscowy, ks. Maciej Kloś.

Nauki gimnazjalne (*studia humaniora*) pobierał w Głubczycach, gdzie pracowali Franciszkanie, w 1775 roku skierował się na Uniwersytet Wrocławski „*cum testimonio laudabilium progressuum factorum*”. We Wrocławiu odbywał w Akademii studia wyższe. Profesorami byli jezuici. Do roku 1777 studiował filozofię, mianowicie: logikę, metafizykę, fizykę, historię, katechetykę (*instructio prolium*). Stąd skierował swe kroki do Wiednia, gdzie przebywał do roku 1779, oddając się studiom filozoficznym i prawniczym (*partim absolvendis studiis philosophicis, partim juris prudentiae, cum naturalis, tum positivae, haud inutiliter dedi operam*).

Ks. Pełka wyznał, że drogi był dla niego Wiedeń, to jednak droższa była dla niego ojczyzna (*clara quamvis mihi Vienna fuerit, clarior erat patria*).

Po powrocie do Wrocławia ks. Pełka rozpoczął studia teologiczne. W 1780 roku był w „*Institutum litterarum*”⁹. Po odbyciu studiów i wysłuchaniu „*publicas praelectiones*” otrzymał w kościele św. Krzyża we Wrocławiu święcenia kapłańskie z rąk biskupa sufragana Antoniego Ferdynanda Rothkircha, wikariusza apostolskiego, w dniu 22 grudnia 1781 roku.

Po otrzymaniu święceń kapłańskich ks. Pełka postanowił dalej kontynuować studia teologiczne (*universam theologiam publice defendendi*) i uwieńczył je zdobyciem doktoratu z teologii 30 sierpnia 1782 roku, przedkładając „*Positiones et Quaestiones ex universa theologia dog-*

⁸ Petroni, *Nauka prawa*, s. 97.

⁹ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, Sygn. IIc 4, s. 564 (*Continuatio Matriculae ordinandorum*) zaznacza, że Marcin Pełka był „*Instituti Literarii*” candidatus.

matica, quas in alma caesarea, regiaque Universitate Leopoldina Vratislaviensi propugnandas, et resolvendas suscipere Reverendus, Doctissimus, ac Praecellens D. Martinus Pelka, Silesius Brozecensis. Anno 1782. Vratislaviae. Litteris academicis”.

Po ukończeniu studiów teologicznych ks. Pełka pracował od 1. IX. 1782 do 29. IV. 1784 w Brzegu n/O. w charakterze pomocniczego duchownego i kaznodziei (munus praeconis sacri), w latach 1784—1786 był kaznodzieją we Wrocławiu, a następnie otrzymał w 1786 roku stanowisko profesora filozofii w Akademii Leopoldyńskiej. Na tym stanowisku uczył do roku 1789 „ex superiorum decreto non sine voluptate” metafizyki, estetyki, filozofii, prawa natury. W dniu 14 stycznia 1789 roku powierzono ks. Pełce nauczanie prawa kanonicznego oraz języka polskiego (idiomatis polonici docendi) na podstawie dekretu Wikariusza Apostolskiego Rothkircha i nominacji Królewskiej Komisji Szkolnej. Później ks. Pełka uczył jeszcze historii teologii, literatury, historii kościoła, patrologii, encyklopedii teologicznej, teologii dogmatycznej.

Jako profesor ks. Pełka wypełniał dobrze swoje obowiązki. Z okazji nominacji na kanonika dawniejszy rektor Uniwersytetu Leopoldyńskiego we Wrocławiu, Józef Grollmus, wystawił ks. Pełce 2 maja 1814 roku bardzo pozytywne świadectwo: „primum sacer praeco multo cum fructu et populi mire confluentis satisfactione verba favebat; dein inter doctores Philosophos, Metaphisicam et ei adhaerentes scientias discipulis suis magna dexteritate tradebat”. Podobnie gorliwie służył jako profesor teologii.

W 1800 roku Królewska Kamera w Poznaniu zaproponowała ks. Pełce stanowisko rektora tamtejszego gimnazjum. Ks. Pełka jednak odmówił (23 maja 1800), twierdząc, że woli służyć ojczyźnie przy skromnym wynagrodzeniu, aniżeli w dostatku być poza nią (malens cum tenui solario patriae servire, quam extra eam ambire opulentius).

W 1801 roku ks. Pełka został radcą konsystorza, w 1812 roku radcą Generalnego Wikariatu, w 1814 kanonikiem kapitulnym z nominacji królewskiej, w latach 1812—13, 1816—17, 1821—22 pełnił obowiązki dziekana Wydziału Teologicznego. W 1823 roku obdarzono go godnością prałata scholastyka i wtedy opuścił katedrę uniwersytecką.

Patent nominacyjny Fryderyka Wilhelma z dnia 3 marca 1814 roku na kanonię dla ks. Pełki podkreśla, że stało się to „wegen seiner der Universität und dem Staate geleisteten vieljährigen Dienste”.

Twórczość naukowa ks. Pełki była dość owocna i wszechstronna. W życiorysie wymienił on następujące dzieła¹⁰.

1. Programma in promotione theologica an. 1780. praelectum in quaestionem: Utra in rem christianam perniciosior magis morumne an. opiniorum licentia.

¹⁰ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, Sygn. IIIa 12, s. 477—478.

2. Programma eadem occasione an. 1793. editum in quaestionem: An. lux ab uberiore philosophiae cultu hodie orta christanae theologiae sit inimica? 1793.
3. Versio libelli praecatorii clariss. Seybt: Das fromme Kind, in polonicam anno 1790.
4. Officium seu collectio praecum et hymnorum in usum fidelium adulatorum idiomatis polonici an. 1791.
5. Versio Catechismi Saganensis in usum classis tertiae, an. 1792.
6. Epitome historiae ecclesiae christianae, Wratislaviae, an 1793.
7. Juris ecclesiastici analysis. Pars prior. Prolegomena ac Jus ecclesiasticum publicum. Vratislaviae. Typis Universitatis 1795. Pars posterior. Jus ecclesiasticum privatum. Vratislaviae 1796.
8. Libellus elementaris in usum Scholarum trivialium ad imitationem et normam libelli germanici: Neues Buchstabier und Lesebuch zum Gebrauch angefander Schulkinder. An. 1801. (Abecadło).
9. Versio polonica libri die Allgemeines Lesebuch für die Elementarschulen in Schlesien und der Grafschaft Glatz. An. 1805. (Czytanka polskie).
10. Versio libelli Gesang und Gebetsbuch für Kinder in den Städten und Dörfern in Schlesien. An. 1807.

Przy opracowaniu swego podręcznika do nauki prawa kanonicznego ks. Pełka oparł się na pracy Bernarda Bolla (1756—1836), jezuitę, później cystersa, który miał wykłady z prawa kanonicznego w opactwie Salem, *Juris ecclesiastici analysis, Salemii 1794*¹¹.

Przy wykładach z patrologii ks. Pełka trzymał się dzieła Stefana Wiesta, *Institutiones Patrologiae in usum Academicum, Ingolstadii 1795*, którego sposób wyłożenia materiału i zasady miały być w nauce patrologii „quam maxime utiles”.

Ks. Pełka podkreślił też swoje stanowisko w związku z wystąpieniem ks. Antoniego Theinera, profesora Uniwersytetu Wrocławskiego, autora dzieła pt. *Die Katholische Kirche Schlesiens dargestellt von einem katholischen Geistlichen, zwalczającego prawo celibatu, hierarchię, liturgię*. W nawiązaniu do tegoż wystąpienia ks. Theinera jedenastu proboszczów śląskich pod przewodnictwem ks. Józefa Neukircha z Sokolowca skierowało 2 listopada 1826 roku petycję do wrocławskiego biskupa Emanuela Szymońskiego o pozwolenie na przeprowadzenie liturgicznej reformy w duchu pierwszych wieków chrześcijaństwa. Księża ci pracowali w duszpasterstwie w diasporze, katolików mieli mało, czasem i protestanci przychodzili na katolickie nabożeństwa. Celem przybliżenia tych uczestników do kościoła księża katolicy w tych okolicach czytali im lekcję i ewangelię w języku niemieckim, a Mszę świętą celebrowali po łacinie. W innych czynnościach liturgicznych stosowali też swobodnie język niemiecki. Ci sami księża, którzy podpisali petycję

¹¹ Petroni, *Nauka prawa*, s. 265.

do biskupa, wnieśli również prośbę do króla, aby on uwolnił Kościół od nadużyć opisanych w dziele Die katholische Kirche Schlesiens.

Petycja księży wniesiona do biskupa Szymońskiego domagała się przeprowadzenia reformy mszału, diecezjalnego rytuału, wydania dla całej diecezji śpiewnika i wprowadzenia niemieckiego języka do nabożeństw.

W związku z tym ks. Pełka doradzał biskupowi Szymońskiemu ostrzec duchowieństwo przed tego rodzaju nowościami w poważnym, w ojcowskim tonie ujętym, piśmie i zachęcić je do zaufania względem kościelnej władzy. Radził też odjąć pojedynczym księżom doradcę, ks. Antoniego Theinera, oddalając go z Wrocławia¹².

Reforma rytuału, jego zdaniem, była konieczna. Ks. Pełka złożył wnę za sposób ujęcia petycji przez duchownych na studium teologii moralnej według podręcznika ks. Szymona Sobiecha (*Compendium theologiae moralis pro utilitate confessoriorum et examinandorum editum, partes duae, Wratislaviae 1798*).

Ks. Marcin Pełka zmarł 5 czerwca 1828 roku.

Bp Wincenty Urban

O. Stefan Wawrzkowicz

(1867—1934)

O życiu i działalności o. Stefana Michała Wawrzkowicza OFMConv., profesora w Wyższym Seminarium Duchownym zakonu OO. Franciszkanów w Krakowie, informują dwa wspomnienia pośmiertne¹ oraz materiały rękopiśmienne zachowane w archiwum OO. Franciszkanów w Krakowie².

Urodził się Stefan (imię chrzestne Michał) Wawrzkowicz 7 IX 1867 r. we wsi Palikówka par. Łąka. Do gimnazjum uczęszczał w Rzeszowie (1879—1885). W 1885 r. wstąpił do zakonu OO. Franciszkanów, a po odbytych nowicjacie a następnie studiach filoz.-teolog. (w Kolegium OO. Jezuitów w Krakowie) otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bpa Albina Dunajewskiego w katedrze krakowskiej 15 VII 1890. Wysłany zaraz do Rzymu kształcił się dalej na Uniwersytecie Gregoriańskim, gdzie 8 VII 1893 r. uzyskał dyplom doktora teologii.

Całe dalsze swoje życie spędził o. Wawrzkowicz w Krakowie jako profesor w seminarium swojego zakonu. Wykładał stale prawo kano-

¹² Urban Wincenty, *Leopold hr. Sedlnicki książę biskup wrocławski 1836—1840 na tle dziejów Kościoła na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 1955 s. 120—123.

¹ A. K. (K ub i t Anzelm o.), *S. p. O. Stefan Wawrzkowicz*, *Wiadomości z Prowincji OO. Franc. w Polsce* 4 (1934) 72—74; A. R. P. M. *Stephanus Wawrzkowicz*, *Commentarium Ordinis Fratrum Min. Conv.* 31 (1934) 372—373.

² Teki akt personalnych i rkps *Liber scholaris Collegii in conventu Cracov.*, vol. I (1892—1946).